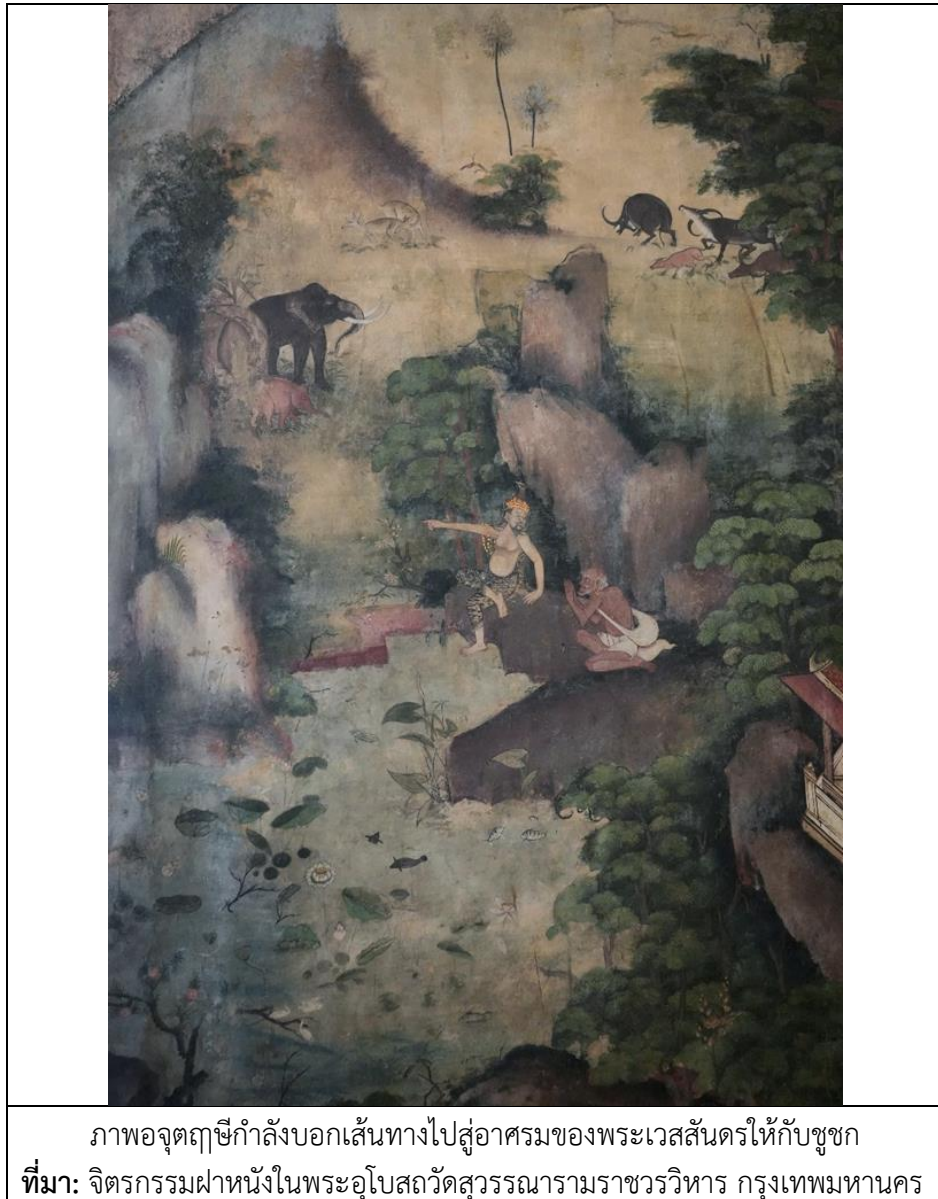

การศึกษาเอกสารโบราณเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน
ฉบับวัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร*

ชนวีร์ คำมี**

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานเรื่อง “การศึกษาเอกสารโบราณเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน ฉบับวัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา ๓๓๐๓๓๑-๑๖๔ การเขียนเชิงวิชาการ (Academic Writing) ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา ๒๕๖๖ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

** นักศึกษาชั้นปีที่ ๓ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของรายงานเรื่อง “การศึกษาเอกสารโบราณเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน ฉบับวัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษารายวิชา ๓๓๐๓๓๑-๑๖๔ การเขียนเชิงวิชาการ (Academic Writing) ภาคการศึกษาปลาย ปีการศึกษา ๒๕๖๖ ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร โดยมีวัตถุประสงค์ของการศึกษา เพื่อศึกษารูปแบบอักษร จากเอกสารโบราณ ต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน รหัสเอกสาร OPKHM-๐๕๓ เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน ฉบับวัดชนะสงคราม โดยมีผลของการศึกษาดังนี้ คัมภีร์ใบลานเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน มีเนื้อหาอธิบายการเดินทางของชูชกที่เดินทางตามคำแนะนำของพรานเจตบุตรเพื่อไปพบอจตุตถฤๅษี เพื่อถามทางไปสู่อาศรมของพระเวสสันดร ชูชกใช้วาจาหลอกล่อให้อจตุตถฤๅษีตายใจและบอกเส้นทางไปสู่อาศรมพระเวสสันดร ถึงตอนนี้เป็นจุดเด่นของมหาเวสสันดร กัณฑ์มหาพน นี้ เพราะเป็นการบรรยายธรรมชาติที่ชูชกต้องผ่านไป โดยเป็นการพรรณนาถึงพรรณไม้ รวมถึงสัตว์ป่าต่าง ๆ อย่างละเอียดในคัมภีร์ใบลานเรื่องนี้พบพยัญชนะขอมไทยทั้งหมด ๖๑ รูป แบ่งเป็นพยัญชนะตัวเต็ม ๓๗ รูป และพยัญชนะตัวเชิง ๒๔ รูป สระพบทั้งหมด ๒๑ รูป แบ่งเป็นสระลอย ๔ รูป และสระจม ๑๗ รูป พบเครื่องหมายต่าง ๆ รวมกันทั้งหมด ๑๐ รูป และพบตัวเลข ๑ รูป อักษรวิธีหรือการประกอบรูปศัพท์ของอักษรขอมไทยมีลักษณะเป็นรูปแบบปกติเช่นปัจจุบัน ลักษณะของตัวอักษรและอักษรวิธีนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงอายุของเอกสารใบลานเล่มนี้ว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา นับได้ว่าเอกสารฉบับนี้ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์ไว้ เอกสารนี้ยังคงมีจุดที่สามารถศึกษาได้มากกว่านี้ ซึ่งคาดหวังว่าจะมีผู้สนใจศึกษาทำการศึกษาย่างเจาะลึกและละเอียดลงไปอีก เพื่อความค้นหาคุณค่าที่ซ่อนอยู่ต่อไป

คำสำคัญ

วรรณกรรม, เอกสารโบราณ, เวสสันดรชาดก, อักษรขอมไทย

การศึกษาเอกสารโบราณเรื่อง มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทน
ฉบับวัดชนะสงคราม กรุงเทพมหานคร

ชนวีร์ คำมี

บทนำ

พุทธศาสนิกชนในประเทศไทย รวมทั้งประเทศเพื่อนบ้านใกล้เคียงต่างนับถือมาแต่โบราณว่า มหาเวสสันดรชาดกมีความสำคัญกว่าชาดกเรื่องอื่น ๆ ด้วยปรากฏบารมีของพระพุทธเจ้าครบถ้วน สมบูรณ์ทั้ง ๑๐ อย่าง จึงเรียกขานกันว่า มหาชาติ และเชื่อกันว่าผู้ใดได้สดับรับฟังเทศน์มหาชาติที่มีความยาวถึง ๑๓ กัณฑ์ และต้องใช้เวลาในการเทศน์ติดต่อกันหลายชั่วโมงจึงจะจบ ผู้นั้นจะได้รับ อานิสงส์แกร่งกล้า รวมถึงน้ามนต์ที่ตั้งไว้ในมณฑลพิธีมีความเชื่อว่าสามารถใช้ปิดเป่าเสนียดจัญไรได้ ประเพณีนี้อยู่คู่ประเทศไทยมาอย่างช้านาน ตั้งแต่ครั้งสมเด็จพระร่วงทรงครองกรุงสุโขทัยเป็นปฐมแล้วสืบมาตราจนปัจจุบันนี้^๑

มหาเวสสันดรชาดกแต่งด้วยภาษามคธ ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง สันนิษฐานว่าได้แปลเป็นภาษาไทยตั้งแต่ครั้งกรุงสุโขทัย หากแต่สูญหายไป ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีรับสั่งให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตในกรุงศรีอยุธยา แปลแต่งเมื่อปีขาล จุลศักราช ๘๔๔ หรือพุทธศักราช ๒๐๒๕ นับมาจนถึงปัจจุบันล่วงได้อายุ ๕๔๒ ปี (พุทธศักราช ๒๕๖๗) เรียกว่า มหาชาติคำหลวง ถือว่าเป็นวรรณกรรมคำหลวงที่เก่าแก่ที่สุดเรื่องหนึ่งของประเทศไทย แต่งโดยเอาภาษามคธเดิมตั้งบท ๑ แปลแต่งเป็นกาพย์ภาษาไทยวรรค ๑ สลับกันไป บางแห่งภาษาไทยแต่งเป็นฉันทบ้าง โคลงบ้าง ให้เกิดความไพเราะ และให้ความหมายใกล้เคียงกับภาษามคธเดิมมากที่สุดทั้ง ๑๓ กัณฑ์^๒

เหตุที่สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ มีรับสั่งให้นักปราชญ์ราชบัณฑิตแปลแต่งมหาชาติคำหลวงขึ้น เชื่อว่ามิได้ต้องการให้เป็นวรรณคดีสำคัญประจำรัชกาล หรือแต่งขึ้นเพื่อหมายมุ่งที่ความไพเราะเท่านั้น แต่มีความหมายเพื่อใช้เป็นเครื่องมือสอนสั่งให้ราษฎรยึดมั่นในหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งเป็นแนวทางให้ปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง เพราะในเรื่องมหาชาติคำหลวง ได้สอดแทรกคำสั่งสอนทางพระพุทธศาสนาไว้มากมาย ดังนั้นเรื่องของพระเวสสันดรจึงมีความสำคัญที่จะช่วยปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมให้แก่ผู้ที่ได้ฟังหรืออ่านเป็นอย่างดี^๓

ต่อมาในช่วงปีพุทธศักราช ๒๑๔๐-๒๑๗๐ ในรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรม มีรับสั่งให้ประชุมนักปราชญ์ราชบัณฑิตแต่งมหาเวสสันดรชาดกขึ้นอีกครั้ง โดยใช้กาพย์เรียกว่า กาพย์มหาชาติ

^๑ กรมศิลปากร, **มหาชาติคำหลวง**, พิมพ์ครั้งที่ ๖ (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๖), ๑-๒.

^๒ เรื่องเดียวกัน.

^๓ จุฑารัตน์ ไชยสวัสดิ์, “มหาชาติคำหลวง : การแปลเพื่อการรับรู้” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓), ๓.

เพื่อให้พระสงฆ์นำไปใช้เทศน์ให้กับพุทธศาสนิกชนได้ฟัง และได้เข้าใจอย่างง่ายมากยิ่งขึ้นกว่ามหาชาติคำหลวง^๔

ในสมัยรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (รัชกาลที่ ๑) รับสั่งให้ประชุมพระสงฆ์และราชบัณฑิตทำการสังคายนาพระไตรปิฎกและโปรดเกล้าฯ ให้จัดพิธีเทศน์มหาชาติในปีพุทธศักราช ๒๓๔๘ และพุทธศักราช ๒๓๕๐ ในเวลาต่อ ๆ มายังมีมหาชาติหรือมหาเวสสันดรชาดกเกิดขึ้นอีกหลายฉบับ เช่น ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดกสำนวนเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สำนวนพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส กุมารคำฉันท์ พระราชนิพนธ์ของพระองค์เจ้าหญิงมณฑาและพระองค์เจ้าหญิงอุบล พระเจ้าน้องนางเธอของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย และลิลิตมหาชาติ ของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยาบำราศปรปักษ์ เป็นต้น^๕

ผู้ศึกษาเห็นว่ามหาเวสสันดรชาดกหรือมหาชาติชาดก เป็นวรรณกรรมที่มีความเก่าแก่มากเรื่องหนึ่งของประเทศไทย และเป็นวรรณกรรมที่ผู้คนให้ความสำคัญเป็นอย่างมากตั้งแต่พระมหากษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชนคนธรรมดา โดยสังเกตได้จากการรวบรวมเหล่านักปราชญ์ราชบัณฑิตในแต่ละรัชสมัยของกษัตริย์ไทย ที่ได้แปลแต่งวรรณกรรมเรื่องนี้ขึ้นในหลายต่อหลายครั้งตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยลงมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งสาเหตุการแปลแต่งขึ้นใหม่เพราะต้นฉบับเดิมสูญหาย แปลแต่งเพื่อให้เกิดความไพเราะมากขึ้น หรือแม้กระทั่งแปลแต่งเพื่อให้พระสงฆ์นำไปเทศน์ให้ชาวบ้านประชาชนทั่วไปเข้าใจคำสอนได้อย่างง่ายด้ายกว่าฉบับคำหลวง

มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มहाพน นั้นมีคุณค่าในด้านต่าง ๆ มากมาย เช่นคุณค่าด้าน การประพันธ์ ในแต่ละฉบับมีการประพันธ์โดยใช้รูปแบบที่แตกต่างหลากหลาย เช่น แต่งด้วยร่ายยาว แต่งด้วยฉันท์ แต่งด้วยกาพย์ เป็นต้น ด้านการพรรณนา มีการพรรณนาถึงพันธุ์พืชพฤกษาที่อยู่ในป่ามากมาย รวมถึงวิธีการดำรงอยู่ของเหล่าสัตว์ป่าตามธรรมชาติ

ขอบเขตการศึกษา

ศึกษารูปแบบอักษร จากเอกสารโบราณ ต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน รหัสเอกสาร OPKHM-๐๕๓ เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มहाพน

ลักษณะทั่วไปของเอกสาร

ต้นฉบับคัมภีร์ใบลาน รหัสเอกสาร OPKHM-๐๕๓ เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มहाพน ฉบับวัดชนะสงคราม ปัจจุบันเก็บรักษา ณ วัดชนะสงครามราชวรมหาวิหาร กรุงเทพมหานคร ตัวคัมภีร์ใบลานเป็นใบลานยาว ฉบับทองทึบ มีจำนวนหน้าทั้งหมด ๒๔ หน้าลาน จำนวน ๕ บรรทัด/หน้า หน้าปกคัมภีร์สร้างขึ้นในยุคหลัง ไม่ทราบขนาดความยาว ความกว้าง และความหนา ฉบับทอง

^๔ ปิยะภา ตูวิชานนท์, “การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ” (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕), ๓.

^๕ เรื่องเดียวกัน.

ทึบ บันทึกด้วยอักษรขอมไทยสมัยอยุธยา ภาษาไทยและภาษาบาลี ลักษณะเส้นอักษรที่ใช้บันทึกเป็นเส้นจาร เนื้อหากล่าวถึงการเดินทางของชูชกตามคำแนะนำของพรานป่าเจตบุตร จนไปมาพบกับอจตุตถฤๅษี ชูชกใช้กลอุบายพูดคุยหลอกล่ออจตุตถฤๅษีให้บอกเส้นทางไปอาศรมของพระเวสสันดร เมื่ออจตุตถฤๅษีใจอ่อนบอกเส้นทาง ชูชกก็ได้พักแรมที่อาศรมของอจตุตถฤๅษีคืนหนึ่ง เมื่อรุ่งเช้าชูชกก็ทานผลไม้ป่ามากมายแล้วจึงออกเดินทางตามที้อจตุตถฤๅษีบอกไว้อย่างละเอียด และได้พบเห็นสัตว์ป่ามากมาย พรรณไม้ที่หลายหลาก เพราะเหตุต้องเดินเข้าไปในป่าอันกว้างใหญ่ไพศาล

รูปแบบอักษร

ในคัมภีร์ใบลานเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน นี้มีการใช้อักษรขอมไทย ภาษาไทย และภาษาบาลี เป็นรูปแบบอักษรสมัยอยุธยา สามารถแสดงรูปแบบอักษรได้ ดังนี้

๑. พยัญชนะ
๒. สระ
๓. เครื่องหมาย
๔. ตัวเลข

๑. พยัญชนะ พยัญชนะขอมไทยแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ รูปแบบพยัญชนะตัวเต็ม ๔๒ รูป และรูปแบบพยัญชนะตัวเชิง ๓๗ รูป ไม่นับเชิงพยัญชนะ อ เพราะทำหน้าที่เป็นรูปสระจม ในคัมภีร์เรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน พบพยัญชนะตัวเต็มจำนวน ๓๒ รูป และพบพยัญชนะตัวเชิงจำนวน ๒๔ รูป ดังจะได้แสดงรูปแบบพยัญชนะทั้ง ๒ ชนิด ตามลำดับพยัญชนะวรรค ดังนี้

วรรค ก

	ก	ข	ค	ฌ	ง
พยัญชนะ ตัวเต็ม				-	
พยัญชนะ ตัวเชิง					

วรรค จ

	จ	ฉ	ช	ซ	ฌ	ญ
พยัญชนะ ตัวเต็ม				-	-	
พยัญชนะ ตัวเชิง		-	-	-	-	-

วรรณคดี

	ฎ	ฏ	ฐ	ฑ	ฒ	ณ
พยัญชนะ ตัวเต็ม	-	ฎ	-	-	-	ณ
พยัญชนะ ตัวเชิง	-	-	-	-	-	ณ

วรรณคดี

	ด	ต	ถ	ท	ธ	น
พยัญชนะ ตัวเต็ม	-	ต	ถ	ท	ธ	น
พยัญชนะ ตัวเชิง	-	ด	ถ	ท	ธ	น

วรรณคดี

	บ	ป	ผ	ฝ	พ	ฟ
พยัญชนะ ตัวเต็ม	บ	ป	ผ	-	พ	ฟ
พยัญชนะ ตัวเชิง	-	ป	ผ	-	พ	-
	ภ	ม				
พยัญชนะ ตัวเต็ม	ภ	ม				
พยัญชนะ ตัวเชิง	ภ	ม				

เศษวรรค

	ย	ร	ล	ว	ศ	ษ
พยัญชนะ ตัวเต็ม						-
พยัญชนะ ตัวเชิง					-	-
	ส	ห	ฬ	อ	^๐ (นิคหิต-อัง)	
พยัญชนะ ตัวเต็ม			-		๐	
พยัญชนะ ตัวเชิง			-		-	

๒. สระ รูปแบบสระอักษรขอมไทยแบ่งออกเป็น ๒ ชนิด คือ รูปแบบสระลอย และรูปแบบสระจม ในคัมภีร์ไบเบิลงานเรื่องมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน พบสระลอย ๔ รูป และพบสระจม ๑๗ รูป ดังจะได้แสดงรูปแบบสระทั้ง ๒ ชนิด ตามลำดับสระลอยและสระจม ดังนี้

สระลอย

	อ	อา	อิ	อี	อุ	อู
รูปแบบ สระลอย	-	-		-		-
	เอ	โ	ไ	เ	ฤ	ฦ
รูปแบบ สระลอย		-	-		-	-

สระจม

รูปแบบ สระจม	-ะ	-า	-ิ	-ี	-ุ	-ู
	-ิ	-ี	-ะ	-อ	-ะ	-แ
	-โ	-เ	-ะ	-อ	-ะ	-อ
	-เียะ	-เีย	-เียะ	-เีย	-เียะ	-เีย
	-า	-เ	-เ	-เ	-ฤ	-ฤ

๓. เครื่องหมาย พบเครื่องหมายจำนวน ๑๐ รูป ดังนี้

วรรณยุกต์ เอก	วรรณยุกต์ โท	วรรณยุกต์ ตรี-	วรรณยุกต์ จัตวา	ไม้หัน อากาศ	ทัณฑฆาต	ไม้ยมก
	-	-	-		-	-
ไม้ไตคู้	นิคหิต	ฝนทอง	ฟองมัน	พินหนู	ควง	ตีนครุ
-					-	-

ไปยาล น้อย	อังกั้น	โคมูตร	เครื่องหมาย ขั้นต้น ข้อความ	เครื่องหมาย บวก	ละสุต	
-				-		

๔. ตัวเลข พบตัวเลขจำนวน ๑ รูป ดังนี้

๑	๒	๓	๔	๕
-		-	-	-
๖	๗	๘	๙	๐
-	-	-	-	-

บทสรุป

จากการศึกษาพบว่า คัมภีร์ไบเบิลเรื่องราวมหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน มีเนื้อหาอธิบายการเดินทางของชูชกที่เดินทางตามคำแนะนำของพรานเจตบุตรเพื่อไปพบจตุตถฤๅษี เพื่อถามทางไปสู่อาศรมของพระเวสสันดร ชูชกใช้วาจาหลอกล่อให้จตุตถฤๅษีตายใจและบอกเส้นทางไปสู่อาศรมพระเวสสันดร ถึงตอนนี้เป็นจุดเด่นของมหาเวสสันดร กัณฑ์มหาพน นี้ เพราะเป็นการบรรยายธรรมชาติที่ชูชกต้องผ่านไป โดยเป็นการพรรณนาถึงพรรณไม้ รวมถึงสัตว์ป่าต่าง ๆ อย่างละเอียด

ในคัมภีร์ไบเบิลเรื่องนี้พบพยัญชนะขอมไทยทั้งหมด ๖๑ รูป แบ่งเป็นพยัญชนะตัวเต็ม ๓๗ รูป และพยัญชนะตัวเชิง ๒๔ รูป สระพบทั้งหมด ๒๑ รูป แบ่งเป็นสระลอย ๔ รูป และสระจม ๑๗ รูป พบเครื่องหมายต่าง ๆ รวมกันทั้งหมด ๑๐ รูป และพบตัวเลข ๑ รูป อักษรวิธีหรือการประกอบรูปศัพท์ของอักษรขอมไทยมีลักษณะเป็นรูปแบบปกติเช่นปัจจุบัน ลักษณะของตัวอักษรและอักษรวิธีนั้นเป็นตัวบ่งชี้ถึงอายุของเอกสารไบเบิลเล่มนี้ว่าสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา นับได้ว่าเอกสารฉบับนี้ทรงคุณค่าต่อการอนุรักษ์ไว้ เอกสารนี้ยังคงมีจุดที่สามารถศึกษาได้มากกว่านี้ ซึ่งคาดหวังว่าจะมีผู้สนใจศึกษาทำการศึกษาอย่างเจาะลึกและละเอียดลงไปอีก เพื่อความค้นหาคุณค่าที่ซ่อนอยู่ต่อไป

รายการอ้างอิง

- กรมศิลปากร. **มหาชาติคำหลวง**. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เจริญธรรม, ๒๕๑๖.
- จตุรรัตน์ ไชยสวัสดิ์. “มหาชาติคำหลวง : การแปลเพื่อการรับรู้.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๓.
- ปิยะภา ตูวิชรานนท์. “การศึกษาวรรณกรรมอีสานเรื่องเวสสันดรชาดก ฉบับวัดอัมพา จังหวัดชัยภูมิ.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๕.